

ŞƏKİ ŞƏHƏR KİTABXANALARININ İNFORMASIYA-AXTARIŞ SİSTEMLƏRİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ VƏ BƏZİ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ

MƏHƏMMƏDLİ D.H.

*BDU, Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrasının
müəllimi*

dashqin.muhammedli@mail.ru

Məqalədə Azərbaycan tarixində ciddi tarixi-mədəni, sosial-iqtisadi və ictimai-siyasi yərə və rola malik olan Şəki şəhərinin kitabxanalarının informasiya-axtarış sistemlərinin müasir vəziyyəti haqqında nəzəri məsələlər öz əksini tapmışdır. Həmçinin məqalədə Şəki şəhərində müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində kitabxana-informasiya xidmətinin spesifik xüsusiyyətləri təhlil edilir, mövcud problemlər və onların həlli yolları araşdırılır, eləcə də perspektiv imkanlar şərh edilir.

Açar sözlər: Şəki, kitabxana, sənəd, kitabxanaçı, iqtisadi region, informasiya xidməti, kataloq, kartoteka, bibliografiya, informasiya

Azərbaycan Respublikasında regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”na müvafiq olaraq respublikamız 10 iqtisadi regiona bölünmüşdür. Onlardan biri də Şəki-Zaqatala iqtisadi regionudur. İqtisadi regiona Şəki, Qax, Zaqatala, Qəbələ, Oğuz, Balakən rayonları daxildir. Respublikanın şimal-şərq hissəsində yerləşən Şəki-Zaqatala iqtisadi regionunun əlverişli təbii şəraiti bütün tarixi dövrlərdə bu bölgənin iqtisadi inkişafına müsbət təsir göstərmişdir.

Azərbaycan Respublikasının ərazisinin bölündüyü iqtisadi regionların tərkibinə daxil olan inzibati rayonların (şəhərlərin) ayrı-ayrılıqda öyrənilməsi bütövlükdə onun xarakteristikasını verməyə, eləcə də regionun kitabxana-informasiya sisteminin ümumi mənzərəsinin yaradılmasına, kitabxanaların yerləşdirilməsinə təsir göstərən daha vacib amillərin nəzərə alınmasına imkan verir. Belə ki, kitabxana şəbəkəsinin rəşional ərazi təşkili üçün rayonun (şəhərin) xəritəsi öyrənilərək, ayrı-ayrı yaşayış obyektlərinin xüsusiyyətləri aydınlaşdırılır [7, s.255]. Nəticədə şəhəri nisbətən xüsusi rayonlara ayıraraq, onların hüddurlarında sonrakı kitabxana rayonlarını reallaşdırmaq mümkün olar. Burada konkret rayonun (şəhərin) müasir vəziyyəti, eləcə də onların inkişaf perspektivi nöqtəyi-nəzərindən kitabxana-informasiya sisteminin yerləşdirilməsinə yanaşılır. Belə ki, rayonun (şəhərin) böyüməsi prosesində nəinki kitabxanaların sayı artır və funksiyaları mürəkkəbləşir, həmçinin yerləşdirməyə olan tələblər də dəyişir. Əgər kitabxanalar o qədər də böyük olmayan şəhərdə rahat yerləşmişdirsə, onun əhalisinin və ərazisinin artması ilə kitabxanaların yerləşdirilməsi də dəyişmiş olacaqdır. Əks halda, regionun yeni yaşayış rayonlarının

əhalisi getdikcə, kütləvi kitabxanalardan uzaqlaşacaq və regionun şəhər oxucularına kitabxana xidməti getdikcə pisləşəcəkdir. Hazırda Şəki-Zaqatala iqtisadi regionunun inzibati rayonları (Balakən, Şəki, Qəbələ, Oğuz, Qax, Zaqatala) və onların kitabxana şəbəkələri arasında uyğunluq əsasında vahid proses olan yaşayış binalarının və kütləvi kitabxanaların yerləşdirilməsinin səmərəliliyindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır.

İqtisadi regionun tərkibinə daxil olan Şəki Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindən biridir.

Şəki-Zaqatala iqtisadi regionunda əhalinin yeni və operativ informasiya ilə təmin olunmasında ən vacib məsələlərdən biri də Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləridir. 2018-ci ilin məlumatına görə, Şəkidə 180 000 əhali yaşayır.

Şəkidə sovet dövründə ilk kitabxana 1920-ci ildə Şəki şəhərində qiraət evi kimi fəaliyyətə başlamışdır [10, s.220]. 1978-ci ildə Şəki kitabxanaları mərkəzləşdirilmiş qaydada fəaliyyət göstərməyə başlayır. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda istisna hal kimi Şəkinin ərazi - inzibati bölgüsünə uyğun iki sistem fəaliyyət göstərirdi: 1. Şəki rayon və Şəki şəhər MKS-ləri. 2. Şəki rayon MKS-nin mərkəzi kitabxanası (M.F.Axundovun adını daşımaqda 63 kond kitabxanasını özündə birləşdirirdi) [6, s.133].

Şəki şəhər MKS isə mərkəzi kitabxana İsmayıl bəy Nakamın adını daşımaqda 20 şəhər kitabxanasını özündə birləşdirirdi. 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Şəkinin inzibati-ərazi bölgüsündə dəyişikliklər"lə bağlı sərəncamına uyğun olaraq Şəki rayon və şəhər MKS-ləri şəhər statusunda birləşdirildi. Nəticədə Şəki şəhər MKS formalaşdı. Hazırda Şəki Şəhər MKS-nin strukturunu İ.S.Nakam adına mərkəzi kitabxana və 64 kitabxana filiali təşkil edir. [14, s.99].

2018-ci ilin məlumatına görə, Şəkidə 65 kütləvi kitabxana vardır. Cəmi kitabxana fondu 572 055 nüsxə, latın əlifbası ilə olan ədəbiyyat 114 843 nüsxə, kiril əlifbası ilə olan ədəbiyyat 385 117 nüsxə, digər ədəbiyyat 72095, elektron nəşrlər 1187, fonda daxil olan ədəbiyyat 2375 nüsxə olmuşdur. Kitabxananın oxucularının sayı 53 913 nəfər, kitabxanaya gəliş 434 648 nəfər, kitab verilişi 824 497 nüsxə olmuşdur. 2015-ci ilin məlumatına görə, fonda çıxarılan ədəbiyyat 5206 nüsxə, MKS-də kompüterlərin sayı 46 ədəddir [17].

Şəki rayon MKS-də cəmi işçilərin sayı 166 nəfərdir. Onlardan ali təhsilli kadrlar 19 nəfər, ali-ixtisas təhsillilər 15 nəfər, orta-ixtisas təhsilli kadrlar 61 nəfər, ümumi orta təhsilli kitabxanaçılar 86 nəfərdir [16, s.75].

Ümumiyyətlə, Şəki MKS Şəkinin şəhər və kond srazisində olan oxucuların mədəni aləmini formalaşdırmaq üçün ideoloji, informasiya və mədəni-maarif vəzifələrini yerinə yetirir. MKS-in fondunda 3 dildə - azərbaycan, rus, ingilis dillərində ədəbiyyat oxucularının istifadəsindədir.

Şəki rayon Mərkəzi Kitabxanasında Azərbaycan Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il 11 oktyabr tarixli 162 nömrəli qərarına əsasən struktur dəyişikliyi edilmiş və yeni şöbələr: Kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması və İnformasiya-resurs şöbələri yaradılmışdır. Şəki şəhər MKS-də struktur dəyişikliyi aparıldığından, kitabxananın informasiyalaşdırılması işinə başlanılmışdır. 2010-cu ildən Şəki MKS-nin Nakam adına Mərkəzi Kitabxanasında İRBİS-64 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərir. Elektron kataloq kitabxanaya daxil olan yeni ədəbiyyatı və kitabxananın fondlarında olan nəşrləri bu bazalar vasitəsilə özündə əks etdirir: "İRBİS kitablar"; "Retro kitablar"; "Uşaq ədəbiyyatı"; "Elektron diskler"; "Elektron kartoteka 2011-2013"; "Diyarşünaslıq kartotekası"; "Yeni kitablar"; "Diyarşünaslıq kitabları" [8, s.256].

Şəki MKS-i 2010-cu ildən Elektron Kitabxana İstifadəçilərinin və Beynəlxalq Yeni İnformasiya Texnologiyaları Assosiasiyasının (EGHIT) üzvüdür. Kitabxananın www.shaki.els.az saytı oxucuların istifadəsindədir.

Şəki rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemində (MKS) 1 Mərkəzi Kitabxana və 64 kitabxana filiali fəaliyyət göstərir. 2015-ci ildə MKS üzrə kitab fondu 572 055 (latın 114 843, kiril 385 117, digər dillərdə 72 095, elektron nəşrlər CD 1187) nüsxə, oxucu sayı 53 913, kitabxanaya gəliş 434 648, kitab verilişi 82 4497, fonda daxil olan yeni ədəbiyyat sayı 2375, fonda çıxarılan ədəbiyyat sayı isə 5206 nüsxə olmuşdur. MKS üzrə 46 kompüter var [18].

Mərkəzi Kitabxanada 37 işçi çalışır ki, bunlardan (6 nəfər texniki işçilərdir) 10 nəfər ali ixtisas təhsilli, 14 nəfər orta-ixtisas təhsilli, 1 nəfər ali qeyri-ixtisas təhsilli, 2 nəfər orta qeyri-ixtisas təhsilli, 4 nəfər isə tam orta təhsillidir [18].

2017-ci ildə ümumi kitab fondu 37 059 (latın 13 516, kiril 5547, rus dilində 17 100, ingilis dilində 896), kitab verilişi 53 323 nüsxə, oxucu sayı 3619, gəliş 21 003 nəfər olmuşdur. Hesabat ilində MK-ya 984 nüsxə ədəbiyyat daxil olmuşdur, bunlardan 9 nüsxə audiovizual sənədlərdir. 2200 nüsxə ədəbiyyat fonda çıxarılmışdır [14, s.88].

Şəki Mərkəzi Kitabxanasında bu şöbələr fəaliyyət göstərir: "Komp-lektləşdirmə və kitabışləmə şöbəsi"; "Metodika və bibliografiya şöbəsi"; "Xidmət şöbəsi"; "Uşaq şöbəsi"; "Kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması şöbəsi"; "İnformasiya-resurs" şöbələri.

"Yaddan çıxmaq Qarabağ", "And yerimiz Vətəndir", "Multikulturalizm-2016", "TÜRKSÖYUN mədəniyyət paytaxtı Şəki", "Türk dünyasının Bəxtiyarım", "Şəki turizm diyarıdır", "Şəkinin söz sənəti dünyası", "Şəki-diyarım mənim" və s. kitab sərgiləri, foto stendlər hazırlanıb. Sərgilərin tərtibatı qonaq-bəxşdir [6, s.139].

2016-cı ildən Mərkəzi Kitabxananın Xidmət şöbəsində ALISA proqramından istifadə olunur. Proqramın oxucu mədullunda 2414 oxucu qeydiyyatdan keçib. Həmçinin (<http://shaki.cls.az>) saytının maddiyyat bölməsindən də (veb) oxucular qeydiyyatdan keçmək imkanına malikdir. Lakin proqramın "Sifariş" və "Veriliş" modullarından istifadə olunmur.

Şəki şəhər MKS-i 2015-ci ildən Vahid Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Portalına qoşulub. MKS-nin saytı (shaki.cls.az)-dır. Saytda "Dağıdılmış sərəvətlər, məhv olmuş kitabxanalar (üç dildə)", "Şəkinin tarixi-memariq abidələri", "Şəkinin etimologiyası", "Şəkinin coğrafiyası", "Şəkinin səhiyyəsi", "Şəkinin görkəmli şəxsləri və ziyalıları", həmçinin "Azərbaycanlıların soyqırımı" və s. bazalar yaradılıb. "Sənədlər" bazasında "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun elektron versiyası, "Yeni kitablar" və "Ən çox oxunanlar" bazasında isə kitabxanaya daxil olan yeni kitabların elektron versiyaları yerləşdirilib.

Açıq Kitabxana 2016-cı ildə Şəki şəhər Heydər Əliyev Muzeyinin qarşısında açıq səma altında Şəki rayon MKS-nin kitab fondu və hədiyyə kitabları hesabına təşkil olunub. Kitabxana hələlik 24 saat deyil, 8 saat ərzində fəaliyyət göstərir. Açıq kitabxanada mütləq həftəsi keçirilib.

Beləliklə, Azərbaycan qədim və ayrılmaz parçası olan Şəki şəhərinin kitabxana-informasiya sisteminin mövcud vəziyyətinin təhlili onu göstərir ki, müasir informasiya cəmiyyətinin tələblərinə müvafiq olaraq bir sıra əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilsə də, bir çox digər aspektlərdə mövcud problemlər hələ də qalmaqdadır. Kitabxana işi sahəsində islahatlar aparılarkən bu problemlərin həllində regionlarda kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilində kitabxana şöbəsinin daha da təkmilləşdirilməsi, bütün yaşayış məntəqələrində kitabxanaların qorunub saxlanılması daha səmərəli istiqamət olardı. İnamlıq ki, bu prosedə şəhərin kitabxana ictimaiyyəti və çoxminli oxucu kontingenti də öz fəallığını ortaya qoyacaq.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası: Azərbaycanın xüsusi cildi (Azərbaycan dildə) / Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Elmi Mərkəzi. Bakı, 2007, 884 s.
2. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial- iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər) // Azərbaycan, 2004, 11 fevral.
3. Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı. Bakı: Nurlar, 2009, 184 s.
4. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodiki və təcrübə jurnalı, 2008, № 2, s.6-29.

5. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2009: statistik məcmuə /Azərb. Resp. Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı: Səda, 2009, 767 s.
6. Azərbaycanın regionları / Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı: Səda, 2010, 652 s.
7. Azərbaycanın regionları / Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı: Səda, 2011, 768 s.
8. Bayramova İ.Z. Azərbaycan Respublikasının regionlarının kitabxana-informasiya resurslarının yerləşməsinin vəziyyəti // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübə jurnalı, 2011, №2, s.250-258.
9. Xələfov A. Azərbaycanca kitabxana işinin tarixi (Dərslük. 3 hissədə. III c. XX əsrin ikinci yarısında və XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanca kitabxana işinin tarixi). Bakı: BDU, 2010, 434 s.
10. Xələfov A.A. Azərbaycanca kitabxana işinin tarixi: Dərslük (3 cildə. II c. XX əsrin birinci yarısında Azərbaycanca kitabxana işi). Bakı, 2007, 552 s.
11. Xələfov A.A. XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanca kitabxana işinin əsas istiqamətləri: (mulahizələr, tərtiblər və proqnozlar). B., 2006, 106 s.
12. İsmayilov X. L. Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000-ci illər). B., 2000, 445 s.
13. İsmayilov N.İ. Azərbaycanca kitabxana-bibliografiya ehtiyatlarının yerləşdirilməsi və istifadəsinin bəzi məsələləri // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübə jurnalı. 1991, №1, s.94-100.
14. İsmayilov N.İ. Azərbaycanca kitabxana-bibliografiya ehtiyatlarının yerləşməsi və istifadəsinin bəzi məsələləri // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübə jurnalı. Bakı: BUN, 1999, №1, s. 94-100.
15. İsmayilov N.İ. Azərbaycanın kitabxana-bibliografiya ehtiyatı: vəziyyəti, problemləri, perspektivləri // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübə jurnalı. 1998, №2, s. 81-89.
16. İsmayilov N.İ. Kitabxana-informasiya resurslarının yerləşməsinin nəzəri və təcrübə məsələləri // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübə jurnalı. 2010, №1, S. 67-78.
17. Şəki rayon MKS-in 2000-2018-ci il hesabatları.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВЫХ СИСТЕМ БИБЛИОТЕК ГОРОДА ШЕКИ И НЕКОТОРЫЕ ПУТИ ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

МАГОМЕДИН Д.Г.

РЕЗЮМЕ

В статье представлено теоретическое обобщение библиотечно-информационной инфраструктуры города Шеки, которая имеет серьезное историческое, культурное, социально-экономическое и социально-политическое

место и роль в истории Азербайджана. В Шеки современное информационное общество анализирует особенности библиотечно-информационного обслуживания, исследует существующие проблемы и пути их решения, а также перспективные возможности.

Ключевые слова: Шеки, библиотека, документ, библиотекарь, информация, экономический регион, информационная служба, библиография

CURRENT STATE OF THE INFORMATION SEARCH SYSTEMS OF SHAKI CITY LIBRARIES AND SOME WAYS TO IMPROVEMENT THEM

MAHAMMADLI D.H.

SUMMARY

The article presents the theoretical summarization of the library-information infrastructure of Sheki city, which has a serious historical, cultural, socio-economic and socio-political place and role in the history of Azerbaijan. The article analyzed specific features of library-information service, researching current problems and their solutions, as well as perspective possibilities In Shaki, on modern information society situation

Key words: Shaki, Caucasian, library, document, librarian, information, economic region, information service, catalog, cartoteca, bibliography